

Xavier Pérez i Gómez, *Diplomatari de la cartoixa de Montalegre (segles X-XII)*. Barcelona: Fundació Noguera, 1998 (Col·lecció Diplomatari, 14), 263 p.

És més que probable que, quan l'any 1415 els cartoixans marxen del Castell de Vallparadís de Terrassa en direcció a Tiana, a formar part de la cartoixa de Montalegre, s'hi emportessin tota la documentació de les propietats de què encara disposaven dins el terme de Terrassa. Aquesta és la raó per la qual hi trobem un volum molt interessant de pergamins que detallen béns i propietats del terme medieval de la nostra ciutat.

Com ja és sabut, l'origen del Castell de Vallparadís, que esdevindrà cartoixa després de la donació que en féu a l'orde cartoixà Blanca de Centelles, l'any 1344, es deu a la família Sanlà, que al segle XII pren el cognom Terrassa; els seus membres són els primers residents del Castell. Com a família important, tenia un ampli ventall de responsabilitats fiscals sobre diverses terres a Terrassa. És per aquest motiu que en aquest diplomatarí també trobarem una part del fons patrimonial d'aquesta família.

El fet que els Sanlà disposessin d'unes possessions concretes dins el terme de Terrassa permet un seguiment força exhaustiu de la realitat física i fiscal de llocs molt concrets com Feulines, Viloca o Banyeres. A més, també esdevé un important complement de les altres fonts diplomàtiques d'institucions amb patrimoni dins el terme de Terrassa, com ara els diplomataris de Sant Llorenç del Munt o el de Sant Pere i Santa Maria d'Ègara.

L'autor ha transcrit un total de 170 documents, que van de l'any 916 fins al 1199, amb un èxit desigual. Hi detectem algunes lectures errònies de topònims i d'antropònims, que debiliten algunes de les intencions inicials d'un diplomatarí, com són les de facilitar l'accés a la documentació i estalviar als estudiosos els desplaçaments per a consultar documentació original. Per indicar-ne tan sols alguns exemples, l'autor llegeix un "in ipsa puma" on realment és escrit "in ipsa pinna" (document 1); o bé llegeix un inquietant "sive de Moralie" on en realitat hi ha "sive de Rio Rubio" (document 8); uns "Loanne" i "Udalrico" que subscriuen un document en comptes dels veritables "Ioanne" i "Uuadamirus" (document 9); uns sospitosos "Richardus i Petrus de Terrachea", que apareixen al registre com a Ricard i Pere de Terrassa, quan en realitat són de Tarragona, una errada fruit de la lectura errònia de l'abreviatura que figura a l'original (document 158).

L'índex potser hauria requerit una presentació dels antropònims en cas nominatiu, i no pas amb les seves diferents declinacions, quelcom que es pot fer sempre i quan es pugui aplicar una declinació llatina a un antropònim. Així com també hauria estat bo d'aglutinar en una mateixa entrada personatges que s'intueixen com el mateix amb noms diferents, i potser utilitzar el recurs de remissió, amb la indicació *cf.*, per tal de recollir dues entrades per a un mateix antropònim o topònim escrit de manera distinta. Els registres no són gaire extensos, i tampoc no hauríem d'oblidar que l'índex és una eina molt important per tal de localitzar la informació necessària al text.

En tot cas, és una font que podria ser interessant per a la història de Terrassa, sempre que no es confongui amb altres localitats al migdia del Gaià, el riu, i cal utilitzar la informació que se'n treu amb circumspecció, perquè les estranyes confusions que hem adduït poden afectar també altres poblacions que hi surten representades, com ara Sant Pol de Mar, Parets del Vallès, Sant Pere de Bertí, Granollers, Palou, Sant Feliu de Codines o Caldes de Montbui, entre d'altres.

Joan Soler i Jiménez

Col·lecció "Homenatges", publicada per l'Ajuntament de Terrassa des de 1981.

La col·lecció Homenatges està conformada per un conjunt d'opuscles breus dedicats a retre tribut a diferents personatges de la nostra ciutat que hagin destacat per la seva trajectòria i per la seva activitat artística, esportiva, política o humana.

D'una extensió d'entre deu i vint pàgines, són de mida foli i contenen, generalment, una cronologia referent a la vida de la persona homenatjada; alguns escrits elaborats per persones del seu entorn; litografies o dibuixos en blanc i negre, i, en alguns casos, una mostra de la seva obra.

Generalment, a la primera pàgina hi apareix una presentació a càrrec de Manuel Royes i Vila, alcalde de Terrassa, i successivament anem trobant escrits de persones que han tingut relació amb el personatge a qui es dedica l'opuscle.

El primer opuscle d'"Homenatges", dedicat a Agustí Bartra, va aparèixer el mes de febrer de 1981, arran de l'acte de reconeixement ciutadà que es va fer al poeta, i així han anat sorgint els opuscles successius, amb la intenció de donar a conèixer als ciutadans la vida i l'obra d'aquestes persones a qui, en moltes ocasions, s'ha atorgat la Medalla de la Ciutat, en les seves diferents categories. Els diferents homenatjats són:

- Agustí Bartra (1981)
- Rosa Puig (1981)
- Ramon Serrat (1982)
- Paulina Pi de la Serra (1983)
- Samuel Morera (1985)
- Ferran Canyameres (1988)
- Anna Murià (1989)
- Josep Martínez Lozano (1989)
- Josep Oller (1990)
- Ferran Bach-Esteve (1993)
- Emili Miró (1993)
- Josep Maria Casas (1994)
- Feliu Formosa (1995)
- Floreal Suriguera i M. Dolors Duocastella, *els Suri* (1995)

- Jordi Anglès (1995)
- La Penya Nicky's (1996)
- Miquel Farré (1998)

La majoria d'aquestes persones destaquen per una faceta de si mateixos, però alhora molts d'ells han estat prolífics i han dut a terme una doble trajectòria, com és el cas de Miquel Farré, que, a més de ser un destacat músic, ha estat també un gran jugador d'escacs, o el de Floreal Suriguera, notable pintor i al mateix temps ple d'una inquietud que el fa ser polifacètic i que l'ha dut, entre altres coses, a impulsar el Casal de l'Amistat Catalanocubana.

També trobem entre les pàgines d'aquests opuscles algunes anècdotes que ja formen part de la nostra història, com és el mític viatge del pintor Josep Martínez Lozano a la Manxa, amb l'ase Sandalio. D'altra banda, també hi ha hagut històries que no han pogut tenir un desenllaç tan feliç com el d'en Pepe i Sandalio, sinó que han quedat marcades per un final tràgic, com va ser el de Jordi Anglès, que, després de dedicar tota la seva vida a la muntanya, hi va deixar els seus darrers moments.

"Homenatges" és una col·lecció destinada a donar a conèixer als ciutadans la trajectòria de totes aquestes persones i, per damunt de la seva obra, en destaca la qualitat humana, que, d'una manera o d'una altra, ha ajudat a omplir una mica més de contingut el nom de la nostra ciutat.

Montserrat Escudé

Oriol Casanovas i Lopez, *Les sardanes i els esbarts a Terrassa (1904-1998)*. Tarragona: Edicions El Mèdol, 1998, 216 pàgines.

En el marc del cinquantè aniversari de l'Agrupació Folklorica Amunt i Crits de Terrassa, celebrat l'any passat, aquest llibre escrit pel jove historiador Oriol Casanovas i López va representar un dels fets més esperats per l'entitat. La profunda recerca que hi ha darrere el document apareix en el moment més oportú i especialment significatiu, tant per a la institució que n'és artífex com per al conjunt de la ciutadania terrassenca, ja que s'emmarca en un any en què Terrassa va ser Ciutat Pubilla de la Sardana, a part de la commemoració dels 35 anys d'una altra entitat sardanista important de la ciutat, com és l'ASERT. Conjuntament s'han complert els 40 anys de l'Esbart Egarenc, alhora que la cobla La Principal de Terrassa ha fet 75 anys.

El llibre està estructurat sobre el protagonisme d'Amunt i Crits i la història de la dansa catalana a la ciutat. La primera part comprèn l'activitat folklòrica anterior a la Guerra Civil espanyola. La segona i tercera parts (que abasten els períodes 1940-1963 i 1963-1980) estan dedicades, respectivament, a la dansa a Terrassa i a les activitats de l'Agrupació. La quarta part (1980-1998) consta de tres capítols, un dels quals és reservat a la memòria d'activitats de l'Esbart Terrassa. Cada part s'inicia amb una introducció històrica, a fi de descriure la situació social que afecta el sardanisme.

Així, doncs, podem afirmar que la recerca duta a terme per l'autor treu tot el suc a la història més recent del sardanisme, i, com queda ben palès al llarg de la lectura, descriu el fenomen que ha aglutinat al seu voltant un moviment cultural catalanista, el qual ja des del primer moment va qualificar aquesta dansa com un símbol d'identitat nacional i va esdevenir en els períodes de repressió un autèntic mitjà d'expressió i de reivindicació de la nacionalitat catalana. És, en definitiva, una interessant porta oberta a la trajectòria protagonitzada per centenars de terrassencs que, al llarg del segle, han treballat desinteressadament perquè la dansa catalana fos present a la nostra ciutat, en algunes ocasions davant de condicions polítiques i socials adverses.

Jordi Soler i Romagosa

Isabel Graña i Neus Real, *Dona i cultura catalana a Terrassa entre 1923 i 1936: Maria Verger, terrassenca d'adopció*. Terrassa: Ajuntament de Terrassa, 1997, 156 p.

Tal com expliquen Isabel Graña i Neus Real a *Dona i cultura catalana a Terrassa entre 1923 i 1936: Maria Verger, terrassenca d'adopció*, aquest és un estudi d'un personatge, Maria Verger, com a primera responsable de l'Arxiu Municipal de Terrassa i primera bibliotecària del Museu Soler i Palet, amb referència al mateix temps a la relació dona-cultura a la Terrassa dels anys vint i trenta.

El llibre es divideix, així, en dues parts ben diferenciades: una primera en la qual es fa l'aproximació a la dona i a la cultura a Terrassa entre els anys 1923-1936, i una segona en la qual s'analitza la trajectòria laboral i cultural de la biografiada, Maria Verger.

En l'apartat dedicat a la dona i la cultura terrassenques es fa, abans de tot, una introducció de la situació general a Catalunya i se'n destaquen les tendències socioculturals d'emancipació de la dona que van anar impregnant la vida catalana, tot i les mancances que encara predominaven.

Pel que es refereix a Terrassa, segons les autores la dona terrassenca als anys vint tenia moltes més possibilitats d'acció en tots els sentits. Això explicaria l'obertura del diari local *El Dia*, que dedicava un espai considerable a l'activitat femenina, així com les nombroses entitats de i per a dones que es van crear a la ciutat.

És a partir de l'estudi del diari *El Dia* entre els anys 1923-1936 que es pot constatar una considerable activitat de la dona terrassenca en tots els àmbits de la vida pública d'aquells anys. Aquest és el marc de partida per a situar la figura i l'obra de Maria Verger.

L'estudi de la protagonista del llibre comença amb un esbós biobibliogràfic en què destaca la gran tasca que Maria Verger va portar a terme a Terrassa, catalogant i classificant tot el fons de la biblioteca Soler i Palet, que es pogué obrir al públic el juliol del 1928, així com l'organització dels arxius de la ciutat.

El que interessa destacar sobretot és el vessant literari de Maria Verger, que, segons les autores, va ocupar el buit existent en el panorama literari de Terrassa aleshores.

L'estudi és una bona aproximació a l'obra i a la personalitat d'aquesta terrassenca d'adopció, com se la defineix, tenint com a rerefons la situació cultural i de la dona no només a la ciutat, sinó a Catalunya en general, però potser caldria una major combinació de les diferents variables que s'estudien, de manera que la informació no es donés tan compartimentada. De totes maneres, l'estudi se sustenta en un rigorós treball de recerca i d'anàlisi, que es fa palès a través de la seva lectura.

Àngels Ventayol i Bosch

Jaume Larroya, *La Quadra de Vallparadís i el seu entorn*. Terrassa: J. Larroya, 1996; *Terrassa. El pas del temps*. Terrassa: J. Larroya, 1997; *Terrassa tal com érem...* Terrassa: J. Larroya, 1998.

Amb aquest cicle d'obres, en forma de trilogia, com tot bon cicle ha de ser, Jaume Larroya, com recorda Sebastià Sanz al pròleg del primer llibre, "posa a l'abast dels nostres ulls i del nostre cor tota una colla de retalls de la vida d'una part de Terrassa".

Amb *La Quadra de Vallparadís*, Larroya ens descriu amb un arsenal de fotografies els entorns geogràfics de la seva infantesa. Després d'una breu introducció històrica que inclou un mapa del segle XVIII, l'autor s'ocupa, en deu apartats, de setze elements arquitectònics dels més destacats de Vallparadís. Una cinquantena de fotografies, la més antiga datada d'abans de 1875, il·lustren cadascun d'aquests elements. En destaca la sèrie fotogràfica del Pont de Vallparadís, ja que permet al lector observar-ne l'evolució històrica, i la dedicada al Passeig, de la qual Larroya ens en mostra diferents aspectes.

Els dos llibres restants repeteixen la mateixa estructura. Un encert per part de l'autor, ja que potencia el vessant divulgatiu de la seva recerca arxivística, la qual ha proporcionat fotografies de gran valor. Aquestes, sens dubte, esdevenen el principal atractiu del cicle en conjunt. L'objecte, però, canvia. És Terrassa sencera la que centra l'atenció de Larroya. A *Terrassa. El pas del temps*, dinou carrers i places apareixen documentats mitjançant les fotografies corresponents i una petita ressenya històrica. A *Terrassa tal com érem...* arriba, aquest cop, l'hora dels edificis més emblemàtics de la història terrassenca. La Torre del Palau, la Presó, la Caixa d'Estalvis o la Biblioteca Soler i Palet se'ns mostren, com a les obres anteriors, acompanyades de fotografies o gravats i d'un text de caire històric, més o menys encertat segons cada cas, tot i que crec que aquest és un aspecte secundari.

En definitiva, aquest cop no s'ha acomplert la màxima que recorda que, si una obra és editada pel mateix autor, serà una obra mediocre. Aquesta és una triada d'obres indispensable per a qui estigui interessat en les transformacions que ha experimentat Terrassa, especialment al llarg dels últims cent anys.

Vicenç Ruiz i Gómez

Francesc Miralles, *Pere Pruna*. Barcelona: Caixa de Terrassa i Lunweg Editores, 1998, 213 p.

Al final de l'any 1998, el Centre Cultural de la Caixa de Terrassa va acollir una mostra antològica sobre el pintor Pere Pruna (1904-1977), fill de Barcelona i amb una carrera pictòrica a cavall entre França i Espanya.

Si fem una ullada a la seva biografia, ens trobem amb un autor que va iniciar el seu camí en les arts plàstiques de ben jove, ja que als 17 anys es va traslladar a París amb una carta de recomanació a la butxaca, adreçada ni més ni menys que a Picasso. Gràcies a ell va poder conèixer els intel·lectuals més il·lustres que es movien per París, tant del país com internacionals. Allà s'hi va casar i, per fer-nos una idea de les persones amb qui es bellugava, direm que va tenir com a padrins de noces dos amics d'excepció: el mateix Picasso i Jean Cocteau. Van ser anys de gran esplendor, amb una producció abundosa i amb exposicions a Europa i als Estats Units. Però tot això va canviar, especialment arran de la Guerra Civil espanyola. Pruna va tornar de París i va anar a lluitar amb el bàndol franquista, fet que li va suposar alguns encàrrecs de tipus propagandístic per part del Govern dels sublevats. Anys després, en acabar la Segona Guerra Mundial, el pintor patia una certa nostàlgia, i va tornar a París per rememorar aquells anys gloriosos en què era conegut de tothom i totes les portes li eren obertes. Però tot havia canviat, i aquella ja no era la ciutat on ell havia tingut un lloc i un nom; els encàrrecs ja no li venien amb tanta facilitat, en certa manera perquè se l'acusava de feixista, després de conèixer les seves simpaties polítiques. Durant els anys cinquanta i seixanta, en la seva obra va predominar una temàtica religiosa, iniciada a partir d'una llarga crisi interior que s'allargaria fins a la seva mort.

El catàleg de què tractem s'afegeix als cinc d'anteriors que ha editat la Caixa de Terrassa en col·laboració amb l'editorial Lunweg, dedicats a Torres Garcia, Jaume Huguet, Mallol Suazo, Lluís Muncunill i els germans Viver. El llibre es divideix en tres grans capítols; "El gran món" ressegueix la vida i obra de Pruna des dels seus inicis fins a la seva consolidació com a pintor de cavallet, gràcies a la seva estada a París i al contacte amb els grans de la cultura. El segon capítol, "Quan tot es romp", comença parlant dels seus anys residint a Barcelona, a partir de l'any 1936. Fa referència, com no, a l'accidentada concessió del Premi Nonell, amb la polèmica obra *El vi de Quios*, així com a l'exili del pintor a França i a la seva vinculació temporal amb el règim franquista. Al darrer capítol, "El món interior", es fa referència al recolliment interior i al misticisme que l'envolta permanentment fins als darrers anys de la seva vida, en estret contacte amb el monestir de Montserrat. Com ja hem comentat, s'observa una plasmació d'aquest sentiment en la seva obra i pinta per a centres religiosos de Sitges o de Menorca, entre d'altres. Això no vol dir, però, que sigui una temàtica exclusiva, ja que, durant tota la seva carrera, Pruna tractarà de manera indiscutible el tema de la dona, amb retrats d'una gran bellesa i sensualitat.

Al llarg de tot el volum es van intercalant amb el text les imatges de les pintures de l'autor (unes dues-centes

vint-i-cinc obres), a més d'un petit recull escultòric, tot i que cal lamentar que aquestes imatges no estiguin disposades seguint un ordre cronològic, de manera que ajudessin a il·lustrar el text de Miralles.

Finalment, cal valorar la contribució d'aquesta monografia a la historiografia i la difusió de la figura d'aquest autor, una contribució que hem de sumar a les que ja han realitzat Enric Jardí i Helena Batlle, per citar dues de les aportacions més significatives.

Sandra Domínguez i Nuño

Joan Barril i Paco Elvira, *Terrassa, llibre d'hores*. Barcelona: Lunwerg Editores, 1998, 222 p.

Un escriptor alemany, Lichtenberg, professor de física i autor d'obres satíriques, deixà constància del seu esperit curiós en un quadern de notes (*Sudelbücher*). Aquest mestre dels aforismes morals, que va viure en una època històrica rica en transformacions com va ser la segona meitat del segle XVIII, deia, referint-se a les ressenyes i les recensions, que una espècie de malaltia infantil ataca amb més o menys intensitat tots els llibres acabats de néixer. Hi afegia –filant més prim– que alguns de vigorosos no sobreviuen, mentre que d'altres, considerats dèbils o escanyolits, se'n sortien de meravella. Uns quants, molt pocs, com si estiguessin ben protegits pels déus de l'Olimp, ni tan sols eren afectats. *Terrassa, llibre d'hores* és una obra de gran volada des del principi fins al final, protegida per una excel·lent prosa ensucrada de metàfores i embollada amb un grafisme elegant.

El llibre que presentem no és un treball d'història pròpiament dit, encara que deixa constància, amb petites pinzellades, d'un microcosmos que ha estat configurat gràcies a l'esforç col·lectiu dels qui l'han viscut. La història, en tot cas, s'hi insinua. El passat és en el present, no es pot dissimular, ni amagar i ni tan sols ignorar. Tampoc no és un llibre estrictament fet per mostrar-nos tot el ric actiu de la ciutat i fer-ne balanç exclusiu dels béns físics. El treball que ha realitzat Paco Elvira aconsegueix molt bé els objectius de l'obra i reflecteix gràficament aquells elements més emblemàtics del ric patrimoni industrial i civil terrassenc. Els autors han volgut subratllar que una ciutat depèn d'un temps i d'una gent, i que la riquesa patrimonial de la ciutat està composta d'uns béns tangibles que se sostenen amb els sòlids ciments que representen les persones. Una ciutat no és tan sols un inventari, sinó també les formes de fer dels seus habitants, perquè si parlem d'hores el cor secret del rellotge estaria fet de la suma de desigs, d'interessos, de tensions i de contradiccions que formen el conglomerat que fa possible la vida urbana.

Terrassa, llibre d'hores és una crònica d'una jornada de gairebé vint-i-quatre hores d'un fotògraf i un escriptor que han mirat i han vist una Terrassa des de l'òptica d'aquell que ve de fora i no ha viscut mai a la ciutat. Diferents escenaris de la vida terrassenca, siguin antics o

moderns, han estat enregistrats per deixar constància que, encara que l'herència industrial continua present d'una altra manera, la ciutat ja fa temps que no és la del fum ni la del soroll dels telers. El resultat de l'exercici fet per Barril i Elvira ha estat l'edició d'un llibre atractiu que, com es va dir en la seva presentació pública a finals del propassat any, omple un buit que existia fins ara en l'oferta de publicacions sobre Terrassa. Sens dubte, serveix com a eina per a promocionar a l'exterior les potencialitats internes de la ciutat. Oferir la imatge d'una Terrassa que s'allunya d'un passat fabril i que creix i es transforma a les portes del segle XXI, ha estat el *leitmotiv* encomanat als autors per part dels responsables del Pla de Comunicació.

Encara que pugui semblar que *Terrassa, llibre d'hores* és simplement una obra per regalar en les grans ocasions o per obsequiar a persones alienes a la quotidianitat terrassenca, aconsegueix també una funció cultural i educativa per als mateixos terrassencs. La lectura del text d'en Joan Barril i l'observació de les fotografies capturades per Paco Elvira pot fer-nos despertar la curiositat o fer-nos adonar de quelcom que teníem al davant i que, no obstant això, no ens havia cridat l'atenció. Com diria Jankélévitch, aprendre el que ja se sap i descobrir allò que ja s'ha trobat permet tenir experiència.

Els autors expliquen la seva visió personal de la ciutat des de les sis del matí, l'hora que "s'obre la cel·lofana" a la ciutat, fins a les tres de la matinada, "l'hora dels fanals". L'escriptor i periodista Joan Barril, amb el suport gràfic de Paco Elvira, ha proporcionat alguns condiments en les seves reflexions sobre diferents aspectes de la ciutat dignes d'elogi. El lector, deixant al marge altres consideracions, pot assaborir l'estil d'una ploma que ajuda a enllusturar escenaris d'una ciutat en transformació. Vegem cinc cèntims del que diem:

(*Ferrocarrils*) "Entre aquella generació que agafava trens de fusta i maletes de cartró i una altra que veu el tren com una eina de transport amable". (*Xemenies*) "Les xemeneies tenen vocació de tocar el cel amb la boca... però ja no en surt el fum dels vapors". (*Mercat*) "El Mercat de la Independència és un enorme casalot que genera dependència". (*Ciutat*) "Terrassa és una ciutat treballadora on el color del treball ha anat canviant". (*Vapor Aymerich, Amat i Jover*) "El Museu Nacional de la Ciència i de la Tècnica de Catalunya és una catedral de la producció i un recordatori que les coses no es fan mai soles". (*Modernisme*) "La Masia Freixa és el somni de la corba aplicada a la pedra ... és un dolç al paisatge de la ciutat". (*Esglésies de Sant Pere*) "Una església és la cabina telefònica que ens uneix a Déu; els terrassencs van creure que tres era millor que una. Aquí hi conviuen arquitectures sòlides amb pregàries fràgils, pintures santes amb confessions sòrdides". (*Plaça Vella*) "La plaça Vella és el quilòmetre zero de tots els camins del món... és saló i és passadís, és fòrum i confessionari, és mercat i és estalvi, és fossar i és pedestal de la ciutadania". (*Cementiri*) "Al cementiri s'hi conserva la caixa negra de tots els naufragis i les flors d'homenatge als qui encara són a port... Els morts de les ciutats convé tenir-los a mà, per si de cas algun dia hi ha una fugida d'espiritualitat a les canonades de l'ànima". (*Barris*) "El barri de Sant Llorenç és un barri vertical,

síntesi del diner i de l'esperança del diner, del pam quadrat i del no ve d'un pam amb què les administracions arbitràries deixaven construir". (*Sant Llorenç del Munt*) "Tots els colors de la terra són en aquest massís, que no és tan massís com diuen... qualsevol escletxa obre pas a estranyes cavitats que fan de Sant Llorenç una veritable esponja de pedra". (*Amics de les Arts*) "Un àmbit per reposar i per discutir, un àmbit on l'edat i l'experiència dels tigres de la cultura s'enfrontessin amb l'avantguarda dels ximples més lúcids de la seva generació". (*Casa Museu Alegre de Sagrera*) "Un tros de la vida del segle passat". (*Escolars*) "La muntanya més alta de Terrassa és aquest metre i mig dels escolars que surten al carrer a posseir-lo... A aquesta hora, els carrers que no tenen arbres són frescos i agradables". (*Llibreries*) "El balneari de les neurones... els telers silenciosos d'una altra mena de roba". (*Hoquei*) "Esport de paciència, d'exactitud i de precisió". (*Aigua*) "L'aigua ens dona la vida, però massa aigua ens porta a la mort. El passat de Terrassa és ple d'aquesta relació desigual amb l'aigua". (*Castellers*) "Tocar el cel amb les mans... Els castells no són cosa de puntuació, sinó de satisfacció interior". (*La Nova Jazz Cava*) "El jazz és l'àlgebra de la música. Sempre hi ha una incògnita que cal treure a la superfície... Les orelles no són peces de l'anatomia sinó engranatges de les emocions... La Nova Jazz Cava és un parc d'atraccions mental". (*Diari de Terrassa*) "La rotativa és el forn on es cou la ració diària d'allò que unes hores més tard serà actualitat". (*Hospitals*) "En el silenci de les nits de Terrassa, hi ha un altre silenci més dens i més humà que es cou en el fons de les urgències hospitalàries". (*El somni del fanal*) "A l'hora dels fanals, tot a Terrassa és potència. L'endemà aquesta potència es transformarà en actes. Són aquests actes els que fan ciutat i són les persones les que dels actes fan civilització".

Des del punt de vista gràfic, *Terrassa, llibre d'hores* està il·lustrat amb unes atractives fotografies –cent quaranta imatges en total– que reflecteixen indrets, activitats i edificis industrials i civils de la ciutat. Encara que la majoria de les fotografies han estat realitzades pel fotògraf Paco Elvira, el llibre recull la contribució d'algunes imatges dels fotògrafs Josep Aznar, Maties Briansó, Kim Castells, Manel Coll, Miquel Llonch, Teresa Llordés, Gemma Miralda i Domi Mora. Per cert, els follets entremaliats de la impremta i de la maquetació han fet esmunyir, entre les imatges que se'ns ofereixen, una d'aliena al terme de Terrassa (concretament, a la pàgina 23). A banda d'aquesta observació, tota l'obra gràfica està compaginada de forma molt neta i espaiada, amb el resultat d'un disseny que deixa respirar.

Terrassa, llibre d'hores comença amb una presentació de l'alcalde de la ciutat, Manuel Royes, i unes consideracions generals dels autors. Tant la versió editada en català com la que s'ha fet en castellà recull, a la part final del llibre, una traducció a l'anglès del text escrit per en Joan Barril, la qual cosa facilita la seva difusió més enllà de les nostres contrades.

José Luis Lacueva

Terrassa, patrimoni industrial. Ajuntament de Terrassa, 1999. 312 p.

La idea de preservar una part del conjunt de testimonis de la industrialització ha portat a la recuperació d'espais i d'elements industrials, d'una banda, i de documentació essencial per al coneixement de l'evolució tècnica de la societat, de l'altra. D'aquesta manera, arreu d'Europa han sorgit iniciatives en aquest sentit i, a començaments d'aquest any, l'Ajuntament de Terrassa publicava un catàleg que, sota el títol *Terrassa, patrimoni industrial*, ha estat el resultat palpable de la participació terrassenca en un projecte d'intercanvi en matèria de patrimoni cultural europeu.

Terrassa, patrimoni industrial s'ha convertit en un inventari de 130 elements arquitectònics classificats en tres tipologies: edificis industrials, com ara fàbriques i magatzems; edificis de serveis, com poden ser entitats i associacions diverses o bé establiments comercials i, per últim, habitatges, tant obrers com senyorials. I cadascuna d'aquestes tipologies constitueix una de les tres parts d'aquest llibre. A través d'una fitxa, els autors ens presenten les principals característiques arquitectòniques que han convertit l'element en una peça subjecte de ser protegida, així com l'evolució històrica de l'edifici fins a l'actualitat. A aquesta fitxa l'acompanya un dibuix de l'element, gràcies al qual, de manera didàctica i fàcilment recognoscible, se'ns presenta la fàbrica, el magatzem o l'habitatge que correspon a cada cas. El dibuix que serveix per il·lustrar la publicació, en substitució del que haurien estat les ja clàssiques imatges fotogràfiques, constitueix una forma novedosa de presentar visualment el patrimoni terrassenc.

Per últim, el llibre conté un índex onomàstic d'arquitectes o mestres d'obres, complementat amb unes breus dades biogràfiques i amb la corresponent referència de l'edifici en el qual van actuar com a arquitecte o com a constructor cadascun dels biografiats.

Amb l'edició d'aquesta obra, que substitueix en part l'anterior catàleg dels anys vuitanta, més complet temàticament, però ja força obsolet, la ciutat ha aconseguit una fita més pel que fa a la divulgació, la potenciació i la conservació del patrimoni industrial terrassenc. Patrimoni que hauria d'arribar a esdevenir un dels signes d'identitat de la ciutat del segle XXI, i més encara si considerem la seva excepcional qualitat artística, producte, gairebé tot, del treball personal de l'arquitecte Lluís Muncunill, un dels mestres del modernisme català.

Lourdes Plans i Campderrós